

Eleştirel Pedagoji Yayıncılığı Üzerine: Eğilimler, Gerilimler, Olanaklar

Ş. Erhan Bağcı & Yasemin Tezgiden-Cakcak¹

Bu yazı, Eleştirel Pedagoji Dergisi'nin 77. sayısında Türkiye'de eleştirel pedagoji alanında yayıncılık yapan isimlerle gerçekleştirdiğimiz röportajlardan hareketle yaptığımız değerlendirmeleri, karşılıklı söyleşi formu içinde okurlarımızla buluşturmayı amaçlıyor. Söyleşimiz üç ana bölümden oluşuyor: Birinci bölümde söz konusu röportajlarda ele alınan konuların neler olduğunu, başka bir deyişle dosya katılımcılarımızın Türkiye'de eleştirel pedagojinin gündeminde nelerin olduğuna dair görüşlerinin derlenmesinden oluşuyor. İkinci bölüm, bizim kendi aramızda katılımcılarımızın görüşlerine ilişkin yaptığımız karşılaştırmalı analizleri içeriyor. Bu bölüme, bizim bahse konu dosya hakkındaki değerlendirmelerimiz olarak da bakmak mümkün. Üçüncü bölümde ise esas olarak bizim eleştirel pedagoji yayıncılığı ile ilgili deneyimlerimizi ve dergiyi yeniden canlandırma süreci öncesindeki tartışmalarımızı, bu dosyadaki görüşlere ilişkin değerlendirmelerimizle birleştirerek yaptığımız çıkarımlar bulunuyor. Bu çıkarımlar, büyük oranda bugün dergiyi çıkartırken kendimize çizdiğimiz referans çerçevesi olarak da okunabilir.

Eleştirel Pedagoji Yayıncılarının Gözünden Türkiye'de Eleştirel Pedagojinin Gündemi

Erhan: Merhaba, Yasemin hocam. İstersen önce Eleştirel Pedagoji Dergisi'nin 77. sayısında, Türkiye'de bu alanda yayıncılık yapan insanlarla gerçekleştirdiğimiz röportajları aktararak başlayalım. Röportaj verenlerin anlattıklarına baktığımızda ilk göze çarpan şey, eleştirel pedagojinin kendini ağırlıklı olarak neoliberal dönüşüm, piyasalaşma ve muhafazakârlaşma/dinselleşme politikalarına karşı konumlandırmasıydı. Katılımcılar, eğitim alanını öğretmenler ve öğrenciler arasındaki sınıf içi etkileşimin sınırlarının ötesinde, toplumsal cinsiyet, sınıfsal eşitsizlikler, kapitalist hegemonya ve ekolojik krizleri de kapsayan siyasal ve ideolojik bir mücadele zemini olarak tarif etmişlerdi.

Yasemin: Evet, katılımcılar bu genişleyen mücadele hattını net bir şekilde ifade ediyor, ancak bununla eşzamanlı olarak pratik alanda bir daralmadan da

¹ erhanbagci@gmail.com, yasemintezgidencakcak@gmail.com

bahsediyorlardı. Akademik tasfiyeler, kurumsal baskılar ve oto-sansürün eleştirel pedagojinin kamusal görünürlüğüne sınırladığını anlatıyorlardı. Pratik mücadelelerin baskılar karşısında gerilediğini ve bunun bir mücadele açığı yarattığını vurguluyorlardı. Ayrıca, bu baskıların alanı alternatif mecralara, dayanışma ağlarına ve dijital platformlara yönelttiğini belirtiyorlardı.

Erhan: Kavramsallaştırma konusundaki aktarımlarına da dikkat çekmek isterim. Görüşmeye katılan hocalarımız ve arkadaşlarımız, eleştirel pedagojinin tek bir çerçeveye indirgenemeyeceğinin altını çiziyor, farklı teorik kaynaklardan beslenen çoklu bir "şemsiye kavram" olduğunu anlatıyorlar. Bunun salt akademik bir tartışma değil, eşitlikçi, özgürlükçü ve anti-kapitalist bir toplumsal dönüşüm hedefleyen müdahale pratiği (praksis) olduğunu vurguluyorlar. Ancak bu çoğulluğun, kuramsal köklerle bağın zayıflamasına ve "eleştirelilik" kavramının içinin boşalmasına yol açtığı eleştirisi de röportajlarda sıkça dile getiriliyor.

Yasemin: Röportajların ortaya koyduğu en belirgin sorun alanı ise katılımcıların "praksis krizi" olarak adlandırdığı durum. Neoliberal politikaları çözümlenme kapasitemizin güçlü olduğu, ancak bu çözümlerin okullara, sınıflara ve öğretmenler odalarına yeterince yansımadağı aktarılıyor görüşmelerde ki bu bizim de sıklıkla üstünde durduğumuz bir konu. Görüşmeciler, alanın dar bir akademik çevreye sıkıştığını, kitleselleşemediğini ve sendikalarla, kitle örgütleriyle ilişkilerin zayıf kaldığını ifade ediyorlar. Bunun yanında, farklı yönelimler arası iletişimsizlik, akademik kariyerizm, kişisel çekişmeler ve alan içi parçalanmışlık da sorunlar arasında belirtiliyor. Krizin ise sadece maddi olmadığı, "nitelikli ve anlamlı içerik üretimi" yetersizliğiyle de ilgili olduğu ifade ediliyor.

Erhan: Katılımcıların bu sorunlara karşı sundukları çözüm arayışlarını da aktarmakta fayda var. Eleştirel eğitimciler arasındaki diyalogun güçlenmesi ile beraber üretken bir tartışmaya alan açılması ve fikri bir canlanma yaşanması gerektiğinin altı çizilmişti. Üniversite dışı alanlar ve dayanışma akademileri gibi alternatif mekânların güçlendirilmesi, artan maliyetleri ve sansürü aşmak ve daha fazla eğitimciye ulaşmak için dijital yayıncılığın kullanılması ve felsefi/sosyolojik temellerle disiplinlerarası bir kuramsal derinleşme sağlanması önerilmişti. Katılımcılar, dergiden beklentilerini şu şekilde aktarmışlardı: Piyasacı ve dinsel politikalara alternatifler üretmek, kuramsal derinlik sağlamak ve öğretmenler, sendikalar ve toplumsal hareketlerle bağ kurarak kitleselleşmek ki biz de hep beraber adım adım bunları yapmaya çalışıyoruz. Ayrıca daha önce üzerinde yeterince durulmayan anadilde eğitim, ırkçılık, yabancı düşmanlığı, barış, şiddet, göç ve mülteciler, postkolonyalizm, hayvan hakları gibi konuların daha çok sorunsallaştırılarak özgürleştirici karşı-hegemonik eğitim alanının genişletilmesine yönelik bir ihtiyacın da vurgulandığını belirtmemiz lazım.

Bizim Gözümüzden Türkiye'de Eleştirel Pedagoji

Yasemin: Peki Erhan hocam, katılımcıların yanıtlarını değerlendirdiğimizde bu metinlerde neler var? Genel anlamda Türkiye'de eleştirel pedagoji camiası neleri

gündem ediyor? Anlaşılan o ki, alan sadece dışsal baskılarla değil, iç çelişkilerle de mücadele ediyor ve bir çeşit kendini yeniden kurma ihtiyacı söz konusu. Ortak bir dilin ve diyalog kanallarının zayıf olması elle tutulur kolektif bir güç olmamızı engelliyor. Bana kalırsa bu kriz sadece teorik farklılıklardan kaynaklanmıyor. Ülke ve dünyada artan otoriterlik, siyasal kültürün kutuplaştırıcı etkileri, pandemiyle gelen izolasyon, akademik rekabet, kariyerizm ve kişiler arası sorunlara bağlı olarak yaşanan içsel bir çözülme de söz konusu.

Erhan: Evet, bir kültürel sorunumuz da var gibi görünüyor. Farklılıklarıyla birlikte ortak bir zeminde hareket edebilen bir yapıya henüz kavuşmuş değiliz. Yaşadığımız dünyanın kutuplaştırıcı etkilerini gündeme getirmek bence de doğru bu bakımdan. Bu tip etkilerle baş etmeyi, bunları eleştirel pedagoji camiası içinde sorun olmaktan çıkarmayı öğrenmemiz lazım, aksi durumda içeriden başlayan bir çeşit çözülme yaşanması kaçınılmaz. Oysaki dışarıda oldukça güçlü muarızlarımız var, asıl meselemiz onlarla olmalı. Bu içsel çözülmenin başka bir çarpıcı sonucu da katılımcıların bahsettiği o kavramsal çoğulluğun aslında ciddi bir kuramsal belirsizliğe dönüşmüş olması.

Yasemin: Bence de. Ortak ve güçlü bir düşünsel çerçevenin kurulamaması "nasıl bir alternatif önerdiğimiziz" sorusunu belirsizleştiriyor. Teori ile pratik arasındaki kopukluk, yani teorinin sahadan, eylemin teoriden kopuk olması, analitik gücümüzü zayıflatıyor. Durum böyle olunca düşünsel üretim ile toplumsal etki arasındaki mesafe giderek açılıyor.

Erhan: Teorik plandaki sıkışmışlık sorunumuzun ayrıca başka bir boyutu da var. Eleştirel pedagoji yüzünü fazlaca kendi disipliner dünyasına dönmüş durumda. Bizim sadece eğitim bilimlerimize sıkışmayan, felsefe, siyaset bilimi, sosyoloji ve daha başka alanlardaki eleştirel perspektiflerle daha güçlü bağlar kuran bir epistemolojik yönelime, yani teoriyi yeniden kurmaya ve düşünsel derinleşmeye ihtiyacımız var.

Yasemin: Katılıyorum. Öte yandan eleştirel pedagoglar olarak bizlerin düşüncemizle eylediklerimizin çelişmesi samimiyetimizi sorgulanır hale getiriyor. Bu nedenle özdeşimselliği bir yana bırakmadan, kendimizi eleştirel sorgulamadan azade görmeden, kendimizle ve birbirimizle diyalog içinde kendimizi ve duruşumuzu sorgulamaya devam etmemiz gerekiyor. Freire'nin söylediği gibi, alçakgönüllülük burada kilit rol oynuyor. Birbirimizle dayanışma ve eşitlikçi ilişkiler içinde birbirimizden öğrenmeye devam etmemiz son derece önemli. Diğer yandan kendi içimize kapanmadan ezilen tüm kesimlerle diyalog ve dayanışmayı sürdürmek hayati. Öğretmenler, işçiler, öğrenciler, engelliler, mülteciler ve LGBTİ+ bireylerle, hâsılı tüm toplumsal mücadele özneleriyle doğrudan ilişkiler kuran "sahici karşılaşmalar"ın hepimiz için öğretici ve yüreklendirici olduğunu düşünüyorum. Ne var ki alanın ağır siyasal kuşatılmışlığının dergicilik pratiğine de yansımaları oluyor kuşkusuz: Vahşi neoliberal rekabet içinde çalışan akademisyenler üzerindeki yayın baskısı, onların "az puan getiren" bu tür yayınlara vakit ayırmalarını zorlaştırıyor;

öğretmenler ve öğrenciler ise doğrudan yasal tehdit altındalar. Tüm bunlara rağmen dergiye katkı sunan arkadaşlarımızın her geçen gün artması sevindirici.

Erhan: Kesinlikle, zaten durumumuz da bütünüyle bir edilgenliğe işaret etmiyor; dayanışma ağlarına yaslanan bir umut ve direnç iradesi de var. Ancak bizim röportajlar üzerinden yaptığımız en önemli tespitlerden biri şu: Alan kendini sürekli neoliberalizm, muhafazakârlık/dinselleşme ve kapitalizm "karşıtlığı" üzerinden tanımlıyor ve bu durum alternatiflerin somutlaştırılmasını sınırlandırıyor. Artık salt eleştirinin ötesine geçip "kurucu ve dönüştürücü bir dil" ve yeni bir varoluş biçimi geliştirmek zorundayız. Bir taraftan alanın içsel krizlerini çözmemiz, diğer taraftan da mücadele zeminini genişletmemiz gerekiyor. Bunların birini diğerine tercih edemeyiz, ikisi ancak birlikte yapılabilir. Ya dar bir akademik söyleme ve içerideki çekişmelere sıkışacağız ya da örgütsel, düşünsel ve pratik karşılığı olan toplumsal bir güç haline geleceğiz.

Eleştirel Pedagoji Dergisi Ne Amaçlıyor, Neler Yapıyor?

Yasemin: İşte tam da bu röportajlardaki veriler, kendi aramızda yaptığımız özeleştiriler ve deneyimlerimiz, derginin yeni pratiğini şekillendirmek için bizleri somut adımlar atmaya yöneltti. Bu doğrultuda ilk ve en temel hamlemiz, sadece okulu değil, öğrenmenin gerçekleştiği her yeri, yaşamın her anını eleştirel pedagoji için bir mücadele alanı olarak yeniden çerçevlendirmek oldu. Daha doğrusu, zaten var olan bu çerçeveyi dergide daha görünür hale getirmeyi hedefledik. Sınıf ve okuldaki eleştirel eğitim uygulamalarını, her alandaki hegemonya karşıtı mücadeleleri, toplumsal/siyasal hareketleri ve sendikaları dergiye çok daha güçlü şekilde dâhil etmeye çalışıyoruz.

Erhan: Okullar özelinde de somut bir şeyler yapıyoruz; okullardaki "çatlakları görmek ve genişletmek" için okuyucuya teorik ve pratik donanım sağlamaya uğraşıyoruz. Sınıf içi eleştirel pedagoji uygulamalarımızı paylaşarak birbirimize fikir ve ilham vermeyi amaçlıyoruz. Kavramları sıradan terimler olarak değil, derinleştirilmiş "mücadele kavramları" olarak anlıyor ve anlatıyoruz. Kavramlar sadece entelektüel soyutlamalar değil bizler için, anlama ve dönüştürme araçları. Salt akademik makaleler yazmak yerine, bilgi üretimini dönüştürücü eylemlerle birleştiren eleştirel araştırma yöntemlerini teşvik ediyoruz. İnsanların hayatın her alanında yeni karşılaşma olanakları üretebilmeleri için, sahici karşılaşma deneyimlerini doğrudan aktarıyor ve çoğaltmaya çalışıyoruz.

Yasemin: Ayrıca, bir yandan eleştirel pedagoji alanı ile yeni tanışanlara yönelik bir kaynak olmayı amaçlarken bir yandan da alanda uzmanlaşanların derinleşmelerini sağlamak için yeni çalışma alanları açıyoruz. Yükseköğretim çalışmaları, eleştirel okul mimarisi, eleştirel müzik pedagojisi, göç, erken çocukluk gibi alanları dergide geliştirmeyi ve derinleştirmeyi amaçlıyoruz. Bu alanlarda kolektif çalışmalar yapmak bizler için de ufuk açıcı oluyor. Sinema, tiyatro ve edebiyatı sadece eğitimde kullanılacak birer araç olarak değil, bizzat içlerinde mücadele edilmesi gereken hegemonya alanları olarak düşünüyoruz. Sahadaki

mücadele aktörlerinin elini kuvvetlendirmek ve yoğun gündemde hepimizin farkındalığını artırmak için okul yemeği ve MESEM'ler gibi güncel konularda perspektif metinleri yayınlıyoruz, paneller düzenliyoruz. Küresel ölçekteki eleştirel pedagoji düşünürlerini ve eylemcilerini de tanıtmaya devam ediyoruz.

Erhan: Bunların yanı sıra dergide yapmaya çalıştığımız en radikal değişikliklerden biri "mağdur" kavramına yaklaşımımız oldu. Kapitalist sistemin mağdur ettiği kişileri, eleştirel pedagoji kapsamında doğrudan toplumsal mücadelelerin "muhatap"ları olarak görüyoruz. Odak bölümümüzde onların sözlerini aracasız bir şekilde dergiye taşıyacak kanallar açıyor, böylece mağdur olmaktan çıkıp bizzat toplumsal mücadele aktörlerine dönüşmelerinin yollarını araştırıyoruz. Söz konusu aktörlerin sesinin büyük bir yankı uyandırdığını görmek amacımıza bir nebze de olsa ulaştığımızı gösteriyor.

Yasemin: Son olarak, hep konuştuğumuz o kuramsal sıkışmışlığı, sığılı aşmak için eleştirel pedagojinin felsefi arka planını güçlendirmeye yönelik adımlar atıyoruz. Felsefe yazılarımız bunun için var. Ayrıca, Türkiye'deki "büyük eleştiri ailesini", yani genel eleştirel düşünce alanını pedagoji camiasına tanıtarak, onları da eleştirel pedagojinin kavramlarıyla tanıştırmak onlarla etkileşime girmeye çalışıyoruz. Şu ana kadar birbirinden fazlaca izole kalan bu tartışma ve uygulama alanları arasındaki iletişimi artırarak dayanışma ağımızı güçlendirmeyi, o çok ihtiyacımız olan dönüştürücü dili ve yeni varoluş biçimlerini birlikte inşa etmeyi ve hegemonya karşıtı mücadeleyi kolektif olarak büyütmeyi hedefliyoruz. Freire'nin söylediği gibi praksimimiz ile tarihsel-toplumsal varlıklar haline gelip tarih yaratan öznelerle dönüşmek istiyoruz, bu da bize güç veriyor.

Erhan: Dergide özellikle önem verdiğimiz başka bir konu da kolektif üretim ile güçlenme. Yeni yazarlar yetişmesi için genç ve deneyimsiz yazarları desteklemeye yönelik bir tutumumuz var. Bize ulaşan yazıları kabul etmeye veya reddetmeye değil, onların nasıl geliştirilebileceğine odaklanıyoruz. Eleştirel pedagoji ile ilgilenen herkesi kendi perspektif ve deneyiminden süzdüklerini yazmaya, yazarak öğrenmeye davet ediyoruz. Yazılarımızın her biri defalarca okunuyor, yazarlara geliştirici önerilerde bulunuluyor. Ayrıca bunu sadece deneyimsiz yazarlarımız için değil tüm yazarlarımız için uyguluyoruz. Çünkü birlikte düşünmeyi ve üretmeyi önemsiyoruz. Yazılar yayınlanmadan önce onlar üzerinden çok yönlü bir etkileşim alanı kurmak gibi düşünülebilir bu. Böylelikle derginin ve eleştirel pedagoji mücadelesinin geleceğine de yatırım yapmış olduğumuzu düşünüyoruz.

Yasemin: Evet, bir de çeşitli konularda çevrimiçi atölyeler düzenliyoruz. Bazen bildiğimiz konuları derinleştirmek için, bazen de yukarıda da bahsettiğimiz yeni çalışma alanlarını konuşmak, tartışmak için yapıyoruz bu atölyeleri. Eleştirel pedagoji atölyesi, feminizm atölyesi, ekopedagoji atölyesi, eleştirel okul mimarisi gibi. Atölye çalışması, tek bir toplantıdan oluşmuyor. Toplantı öncesinde mutlaka konuyla ilgili arkadaşlarımızın kolektif katkılarıyla bir hazırlık süreci oluyor. Sonra çevrimiçi bir toplantıda bu hazırlıklar tartışılıyor. Sonrasında da bu

tartışmalardan bir yazı çıkarmaya çabalıyoruz. Hatta bu yazıları destekleyen başka yazılar ve dosyalar da yapıyoruz. Yani bu atölyeleri kendi içimizde yaptığımız sonu gelmeyen entelektüel tartışmalarla sınırlı görmüyor, bu tartışmayı dergi aracılığıyla büyütme amaçlıyoruz.

Erhan: Derginin kendi yapısının ve işleyişinin savunduğu fikirlere uygun şekilde, katılımcı ve demokratik olması da önemli bizim için. Kendi aramızda diyaloga dayalı eşitlikçi ilişkileri hayata geçirdikçe düşünsel ve eylemsel olarak da gelişip zenginleştirdiğimizi deneyimliyoruz. Eş-editörlük yapımız bunun bir örneği; hem kolektif üretimi hem de toplumsal cinsiyet eşitliğini ifade ediyor. Bir yayın kurulumuz ve genişçe bir yayın meclisimiz var. Hatta yayın meclisinden daha da geniş sürekli bir iletişim ortamına sahibiz. Lisans öğrencisinden öğretmen ve akademisyenlere, mimardan psikolog, sosyolog ve diyetisyene kadar eleştirel eğitim mücadelesinde bir araya gelen dinamik bir iletişim ağıımız var. Dergiye dair her şey buralarda konuşuluyor ve kararlaştırılıyor. Eğitim gündemine dair paylaşımlar yapıyor, fikirler tartışılıyor bu platformda.

Yasemin: Çok sayıda insanın emeğiyle çıkıyor dergi. Yazarlarımız, dosya editörlerimiz, o yazıları okuyarak önerilerde bulunan yayın meclisi üyelerimiz, yazıların son halinin verilmesinden sonra yazım hatalarını kontrol eden arkadaşlarımız, dergimizin sayfalarını, ön ve arka kapaklarını, internet sitemizi yapan genç bir ekibimiz, yazılarımız ve sayfalarımız hazır hale geldikten sonra yayının öncesi kontrolleri (bizim kendi aramızda “son ütü” dediğimiz işi) yapan arkadaşlarımız var. Derginin görsel olarak da içerik olarak da niteliğine çok önem veriyoruz. Derginin titizlikle hazırlanması bizi yorsa da bu sürece dahil olmak çok daha iyi, daha umutlu ve üretken hissetmemize neden oluyor. Dönüşümün sihirli bir değnekle bir anda olmayacağını ve derinlemesine bir dönüşüm için çalışmak ve emek vermek gerektiğinin farkındayız.

Erhan: Dergiyi ve hatta eleştirel pedagoji yayıncılığını geliştirmek için de planlar yapıyoruz ama henüz bunları hayata geçirmek için zamanımız olmadı. Özellikle genç arkadaşlarımızdan dijitalleşme önerileri geliyor çok sıklıkla. Yani dijital ortamları daha yaygın, daha aktif kullanmayı kastediyorum. Dijital ortamlarda günlük iletişime yönelik başka türlü yayınlar yapmak gibi öneriler bunlar. Bunun dışında eleştirel pedagojiyi hem akademik hem pratik yönden geliştirecek, farklı periyotlarda çıkan başka düzeyde yayınların iyi olabileceğini dile getiren arkadaşlarımız da var.

Yasemin: Dergide sağladığımız mevcut dinamizmi koruyarak geliştirmeyi hedefliyoruz diyelim biz buna. Yukarıda dile getirilen sorunların hepsini kendi sorunumuz olarak görüyor ve çözüm için adımlar atıyoruz, zaman içinde hepsini çözmeyi hedefliyoruz. Çalışmalarımızı sadece yayıncılık faaliyeti, entelektüel bir uğraş olarak görmediğimiz açık. Amacımız eleştirel pedagoji alanını derinleştirip geliştirirken eşit ve özgür bir okul ve toplumu hep beraber inşa etmek.

Erhan: Bu iyi bir son oldu. Yolumuz açık olsun.